

4. Milyen mértékben volt azonos az ETO-jelzetek nyelvi kifejezése az egyes deskriptorokkal?

- 230 esetben azonosnak bizonyult,
 112 esetben fordult elő szinonima vagy egészen közeli kifejezés,
 2 esetben azonos volt egy tiltott szóval,
 67 esetben általánosabb kifejezés volt,
 46 esetben szűkebb kifejezés volt,
 67 esetben az ETO-jelzet kifejezése tematikailag csak részben egyezett a deskriptorral.

A vállalkozásnak, azon túl, hogy újabb adalékokat nyújt a kétféle információkereső nyelv megfelelésének mértékére, gyakorlati haszna is van. Lengyelországban ui. az ETO az általánosan kötelező információkereső nyelv, a különböző intézmény- és hálózatközi szolgáltatások közös nyelve, s így minden tájékoztatósi intézménynek szükségképpen „két nyelven kell beszélnie”. A dokumentumok tartalmának kétféle kifejezését – bizonyította a gyakorlat – az összeházasított tezaurusz és ETO 45%-kal gyorsította meg.

[Aktualne Problemy Informacj i Dokumentacj, 20. k. 3. sz. 1975. p. 3–11.]

Futala Tibor

* * *

Az értelmező szótárak és a tezauszkészítés

A tezauszkészítés egyik legnehezebb mozzanata az egyes szavak közötti *értelmi összefüggések objektív megállapítása*, illetve az összefüggések jellegének és erejének meghatározása. E célból a kutatók mind gyakrabban fordulnak a szövegek disztributív-statisztikai elemzéséhez. Ám ennek a módszernek egy sor hátránya van. Munkaigényes és csak a szintagmatikus összefüggések kimutatására alkalmas.

E nehézségeket vagy legalábbis java részüket elkerülendő, ilyenkor *célszerű az értelmező szótárakat igénybe vennünk*. Ezek ui. azon túl, hogy feltűntetik a paradigmikus összefüggéseket is, rendelkeznek az áttekinthetőség nem lebecsülendő, munkát csökkentő előnyével.

Igaz ugyan, hogy az értelmező szótárak – és ezért becsülik le őket a kutatók ebből a szempontból – szerzőjük szubjektív ismeretei szerint tartalmazzák az összefüggéseket, de hát az elemzett szövegek sem kevésbé szubjektívek, és *több szótár egyidejű használata lehetőséget ad a szubjektivitás fokának csökkentésére*.

Az értelmező szótárak különösen az egymással rokon-ságban álló absztrakt fogalmak közötti összefüggések meghatározására alkalmasak, minthogy más, közeli jelentéstartalmú fogalmakkal írják le, értelmezik őket. Ezért

joggal feltételezhető, hogyha valamely fogalmat több értelmező szótárban legtöbbször ugyanazokkal a rokonfogalmakkal értelmeznék, nagyfokú az értelmezett szó és az értelmezők közötti összefüggés. És megfordítva: az értelmezésre ritkán és esetlegesen használt fogalmak a köztük és az értelmezett szó közötti lazább összefüggést sejtetik.

Nyolc orosz nyelvű rokonfogalom (*müszl', ponjatje, ideja, szoznanie, um, razum, müslenie, mnenie*) értelmi összefüggéseiről, azok intenzitásáról öt orosz értelmező szótár (a Dal', az Ozsegov, az Usakov-féle, valamint a 4 és a 17 kötetes akadémiai szótár) 40 vonatkozó szócikének elemzése az alábbi képet adja:

	Ponjatje	Ideja	Szozanie	Um	Razum	Müslenie	Mnenie
Müszl'	13	12	11	9	9	6	4
Ponjatje		8	8	2	4	3	3
Ideja			5	2	3	4	1
Szozanine				8	7	5	1
Um					10	1	2
Razum						2	3
Müslenie							0
Mnenie							

Az adott szócsoport kulcsszava az – *a müszl'* –, amelyik a legtöbb összefüggéssel (36-tal) szerepel. A táblázatban az egyes fogalmak közötti értelmi összefüggés erősségét az együttes előfordulások *menyisége* adja meg. Ezeknek az adatoknak a birtokában grafikailag is könnyen ábrázolhatjuk az adott szócsoport tezausznak szerkezetét.

[Naucsno-Technicseszka Informacija, 2. Szer. 9. sz. 1975. p. 22–23.]

Futala Tibor

* * *

OKTATÁS

A SZIT-et igénylő felhasználók oktatásának módszerei az Egyesült Államokban

Az elmúlt három évben az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériumának hatáskörébe tartozó szakterületeken széles körben alkalmazták a *Szelektív Információterjesztés – SZIT (Selective Dissemination of Information – SDI)* rendszerét. A rendszer szolgáltatásait igénybe vevő több ezer felhasználó az e célból szervezett tanfolyamokon megismerkedett a különböző felépítésű adatbázisokkal, s azok felhasználásának módszereivel.

*

Az információs szakemberek eddigi véleménye a SZIT-ről tartott ismertető tanfolyamokkal kapcsolatban meglehetősen szkeptikus. Egyrészt fiatalnak vélik a rendszert, s ezért kellő tapasztalatok híján elemzésre még alkalmatlannak tartják, mondván még sokat változhat, sőt meg is bukhat. Másrészt még nem tekintik kellően kimunkáltnak, s olyan fontos részletmegoldások hiányát kéri számon, amelyek megvilágítanák, hogy egy széles körű (1300 felhasználót és 10 000 profilt egybefogó) SZIT rendszer miként támaszkodik szinte kizárólagosan a felhasználókra a saját profiljuk kialakításában és felülvizsgálatában.

A felmerült kérdéseket három csoportba lehet sorolni:

miként lehet rávenni a potenciális felhasználókat a szemináriumokon való részvételre;

hogyan lehet őket saját információs profiljuk kialakítására készíteni;

mi módon lehet elérni náluk saját profiljuk önmaguk által végzett ellenőrzését és a profil szükségleteik változásának megfelelő módosítását.

A munkatársak szerepe

A SZIT tervezésénél és bevezetésénél a hangsúly a rendszerben résztvevőkkel való személyes kapcsolat kialakításán volt. Ez gazdasági szempontból sem volt mellékes. A rendszer kevés számú munkatárssal működik, s a felhasználók kioktatása 90%-ban egyénileg az ő közreműködésükkel történt. A nehézségek elkerülésére kettős módszert dolgoztak ki.

Egyrészt két nem információs szakembert felkészítettek arra, hogy a beérkező kérdéseknek legalább egyrészt meg tudják válaszolni, vagy ha ezt nem, megnyugtassák az érdeklődőt, hogy kérdésére rövidesen választ kap. Másrészt elrendelték, hogy az oktatás céljából kiutazó szakemberek egy hétnél tovább nem tartózkodhatnak távol a központtól. Ezzel is hangsúlyozni kívánták a számítógépes rendszerben az ember elsőbbségét.

Az oktatás

Az oktatás során a rendszer lényegének ismertetése a legegyszerűbben történik. A szakirodalomkeresés alapján véve egy fordítási eljárás, amelynek során a felhasználó a saját szókincsével kifejezett kérdését egy közvetítő szótár segítségével le kell, hogy fordítsa az adatbázis, illetve a számítógép nyelvére. Ennek részletes ismertetése előtt áttekintést nyernek az adatbázisban fellelhető hagyományos információhordozókról (könyv, folyóirat stb.) Ez szükséges ahhoz, hogy a felhasználók kialakíthassák saját profiljukat. Kevés tudós ismeri a másodlagos folyóiratok használatának fontosságát és lehetőségeit. Az oktatás során ezeket is ismertetik és

bemutatják az eljárást, amelynek során a fogalmi fokozatokon keresztül eljuthatnak a computer által is értelmezhető részlethez. Ez természetesen függ a számítógép software-jétől, illetve attól a kutatási programtól, amire a gép éppen be van állítva. Ez a meghatározható részlet általában egy kulcsszó: a szerző neve, a folyóirat kódja, osztályozási kód vagy a tezaurusz tárgyszava. Az ismertetést egyszerű példa bevezetésével szemléltetik. A példa kérdését fogalmakra bontják, s minden fogalmat kóddal látnak el. Ezután a kódokat finomítják.

Az oktatásban résztvevő információfelhasználók figyelmét nyomatékosan felhívják arra, hogy a profil kialakításával feladatuk nem ér véget. A profilt időről-időre felül kell vizsgálniok, amint úgy látják, hogy a kielégítő eredményhez ez szükséges.

Voltak persze olyan felhasználók is, akik meg sem kísérelték profiljuk kialakítását, s a SZIT munkatársaival sem vették fel a közvetlen vagy személyes kapcsolatot. Ezeknek a „nem kommunikálóknak” is bebizonyították, hogy a rendszer eredményessége az ő aktív részvételükön is múlik, s legalább elégedetlenségük kifejezésével kell kezdeményező lépést tenniök.

Amennyiben a berendezésekben hiba keletkezik, vagy rendszerváltoztatásra illetve kiterjesztésre kerül sor, a felhasználókat erről írásban tájékoztatják. A felhasználók véleményének, esetleges változtatási javaslataik megismerésére 8–10 havonta kérdőíveket küldenek szét. A kérdőívek visszaérkezési aránya magas, többnyire eléri a 90%-ot.

Azokban az esetekben, amikor jelentős rendszerváltozás történik, — pl. egy új adatbázissal való kiegészítés — a munkatársak sorra látogatják a felhasználókat személyes tájékoztatás céljából.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a szolgáltatást a felhasználók többsége kedvezően fogadta, annál is inkább, mert ez egyike a Mezőgazdasági Minisztériumban működő olyan számítógépes szolgáltatásnak, amelyet magánszemélyek is közvetlenül igénybe vehetnek, s amellyel szemben csak csekély bürokratikus illetve vállalatvezetési ellenállás mutatkozott. Sokan — miután a szolgáltatás révén kielégítő eredményeket kaptak, — törekszenek arra, hogy egyéni kutatásaiknál is keressék a computerizálás lehetőségét.

/Special Libraries, 66. k. 5/6. sz. 1975. p. 252–255./

Berényi Jánosné

